

The appearance of political and territorial organizations of public power with inherent complicated-organized system of administrative institutions determined disproportionalism in the distribution system of social benefits such as power, which thus reinforced the possibility of determining political and legal vector of the society for individual authorized entities. As it is known, any system in its own development tends to the balance of functional parameters, where the society is not an exception the achievements of the balance of the institutions of which guarantees the existence of such formation.

Therefore, disproportional distribution of social benefits is a disadvantage that destabilize the social order, leads to obstructive symptoms and social dyssatisfaction.

The methods of solving this problem are: the setting of social institutions activity endowed with management functions so that the authorities can't provide a basis for the protection of individual or closed-grouped interests (minimization of abuses through the use of measures of legal effect) or the alternative illegitimate method of exploitation of authorized resource by unauthorized entities through the exchange of material benefits (illegal advantage) to the actual ability to influence the algorithm of functioning of public institutions.

Key words: *corruption, the concepts of study of the phenomenon of corruption, micro social and macro social determinants of corruption, corruption symptoms.*

Стаття надійшла 24 листопада 2015 р.

УДК 342.951.351.82

Е. Б. Подоляк-Богачек

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ РЕФЛЕКСІЇ КОРУПЦІЇ В ПЕРІОДИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАНЬОГО РЕНЕСАНСУ

Викладено узагальнення щодо соціально-правової оцінки проявів корупції, її тенденцій, що є характерними для Середньовіччя та раннього Ренесансу як особливих етапів процесів право- та державотворення в парадигмі політико-правових процесів. Розглянуто питання питання формування ефективної антикорупційної системи в окреслений період розвитку правової науки. Визначено особливості організації соціально-правового буття періодів Середньовіччя та раннього Ренесансу на засадах симбіозу філософської думки, права та релігійних постулатів.

Ключові слова: *корупція, прояви, протидія, соціально-правовий аспект, профілактика.*

Постановка проблеми. Своєрідність епох Середньовіччя та раннього Ренесансу у контексті ідентифікації властивостей когерентності

і функціонування інститутів права (публічного управління та девіативних тенденцій у цій сфері) детермінується фактором тотальної девальвації гуманоцентризму, а відтак нівеляції правового статусу індивіда (його прав і законних інтересів) як субструктурного елементу макроправового простору. Період із кінця VI – початку XV століть дослідники пов'язують з інституціоналізацією теорії публічного доміонату (значущість людини нехтується перед цінністю держави як інтегративного соціального інституту) [1], зміцненням позицій церкви у площині завуальованого здійснення впливу на діяльність державно-владного апарату та провадження державної політики. Ці фактори, підсилені авторитарними методами, які домінували у спектрі інструментів управління, абсолютизацією влади та її персоніфікацією (конвергенцією владного вектору з інтересами конкретного правителя), проектуючись через призму відсутності розвинутих інститутів громадянського суспільства та системи міжнародної кооперації у сфері міжнародного публічного права, призвели до глобалізації проявів корупції, які подекуди інтеріоризувались у публічний апарат як визначальний аргумент обрання певного політичного вектора усєї державної формації. Дестабілізація публічної організації, спричинена, зокрема, флуктацією чіткого розмежування між сферами компетенції релігійних і світських інститутів, збільшувала масштаби корупціалізації публічної влади, виводячи корупцію на публічний рівень.

Стан дослідження. Окремі питання вивчення форм репрезентації корупційного феномена у парадигмі ретроспективних політико-правових формацій відображені у дослідженнях В. Авер'янова, С.-Р. Акерман, О. Бандурки, Д. Бахраха, Ю. Битяка, А. Васильєва, В. Вовк, І. Голосніченка та інших.

Метою публікації є виокремлення особливостей відображення феномена корупції у соціально-правовій думці періодів Середньовіччя та раннього Ренесансу шляхом проектування положень історичних джерел цього періоду на площину сучасного розуміння означеного деструктивного явища.

Виклад основних положень. Влада франків на межі VI–VIII століть, тобто у період експоненціального розвитку католицизму, зразково ілюструвала концепцію, яка у схоластичних розробках Фоми Аквіната формалізується у теорію «двох мечів» – течія філософсько-правової та релігійної думки, яка обґрунтовує похідний характер держави як організації, заснованої церквою для сприяння у виконанні завдань останньої. Алгоритм державного управління Франції у структурно-функціональному вимірі можна зобразити так: ініціація публічного акту – консультація з очільниками церковної організації – здійснення владної функції. Апогей такої тенденції простежується

у період правління Карла Великого (768–814), що проявилось у нормативному закріпленні фіскальних повноважень церкви щодо підданих короля у формі «десятини». Дітер Хегерманн відзначає: «Беручи за основу Старий Завіт, апологети церкви, керуючись меркантильними міркуваннями та залучившись підтримкою влади, проголосили обов'язок кожного відчувувати десяту частину від усякого надбання та прибутку. При цьому, після спливу визначеного терміну для добровільного відчуження майна на користь церкви таке звернення проводилось у примусовому порядку, а винного у невиконанні «святого обов'язку» суворо покарали» [2, с. 56–57].

Трансуб'єктивізація компетенції у сфері фіскальних відносин, спільний інститут казначей і відсутність соціального контролю за дестинацією коштів призвели до численних зловживань владними повноваженнями з метою збагачення. Відтак Франція в період Середньовіччя стала осередком виникнення нового типу «релігійно-публічної» корупції, демонструючи властивість універсальності корупції щодо можливості проникнення її форм у варіативні сфери суспільного життя, не обмежуючи ареал її існування публічним сектором. Визначальність ролі церкви у житті франкської держави щодо участі у ставленні на престол монарха та подальшої агриментачії його політичної стратегії сформувала стійку практику матеріального стимулювання лояльності очільників церкви та тотальний імунітет від юрисдикції держави. Своєю чергою, безапеляційний авторитет католицизму у тогочасному суспільстві забезпечив розвиток nepotичних проявів у формуванні державного апарату, утворюючи ефект кругової поруки у межах відносин держава-церква, сформованої на засадах корупційних зв'язків представників публічної та релігійної підсистем суспільства.

Специфіка трансформації сутнісно-понятійного елементу феномена корупції у період Середньовіччя здебільшого зумовлювалась актуальною та інноваційною для цього періоду течією політико-правової та доктринальної операціоналізації соціальних інститутів, що виразилася у працях Ніколо Макіавеллі та в подальшому у теорії політичної організації, деталізованій Ієремією Бентамом.

Н. Макіавеллі, постулюючи інтереси держави як цілісного механізму доміантними стосовно акцесорних соціальних елементів індивідуального та соціумного рівнів, наполягав на допустимості та навіть необхідності авторитаризації державної влади, абсолютизуючи значення репресивно-виховних методів. Визначальним шляхом до ефективного реформування державної організації, на думку дослідника, виступала тотальна концентрація публічних повноважень у руках

правителя та нейтралізація усіх форм локального врядування: «...управління полягає ні в чому іншому, як у встановленні такого нагляду за своїми підданими, щоб вони були не в змозі і не мали підстав завдавати вам шкоди» [3, с. 37]. Втім, очевидно, що за такої організації функціонування владного апарату нейтралізується навіть гіпотетична можливість створення та діяльності інституту громадського контролю, інших форм превенції зловживанням службових осіб владними повноваженнями.

Таким чином, утилітаризм, аутентично спрямований на стабілізацію публічної функції держави, а відтак і на покращення соціального добробуту, призвів до зубожіння населення та ідеалізації корупційних алгоритмів у сфері управлінської діяльності, вивівши корупцію на метасоціальний, системотворчий рівень. Очевидно, що навіть не може йти про боротьбу з корупцією як явищем у межах зазначеної політичної ситуації, оскільки інтерпретаційний формат цього явища позиціонував його як інструмент здійснення державної влади, а не девіаційну тенденцію з деструктивними наслідками загальнодержавного характеру. Втім, положення правової доктрини, що відображали колапс домінації права та нехтування постулатами режиму законності у Франції VIII–X століть, зокрема праця Філіпа де Бомануара «Кутюмі Бовезі», містила вказівку на методику подолання корупційної дилеми: «Існування права як дієвого засобу забезпечення легітимного державного ладу неможливе без рівності усіх без винятку ланок суспільства, незалежно від їх знатності та статків. Зубожіння, спричинене безмірністю свавілля влади припиниться з наданням народові можливості цю владу обирати та відкликати її представників» [4, с. 102].

Приклад франкської держави співмірно простежується і у політичній практиці Англії у період VIII–XIII століть. У працях відомих англійських дослідників проблем права та методики його реалізації Генрі Бректона «Про закони і звичаї Англії» [5] (1256 р.) та Уільяма Блекстона «Коментарі до англійських законів» [6] (1764 р.) відображена модель організації алгоритму публічного управління в Англії епохи Середньовіччя та окреслені її визначальні дефекти.

Суспільна організація тогочасної Англії зображається дослідниками у формі пірамідальної горизонтально сегментованої конструкції, у якій базовий сегмент становить суспільство, утворене з підданих, субординованих публічному порядку, що формується вищими сегментами організації без участі населення.

Проміжну ланку між політичною верхівкою та безправним населенням становить каста заможних купців, які виконують роль фінансового стабілізатора монаршого режиму, у зв'язку з чим користуються

значними преференціями у їх взаємодії з управлінськими інститутами держави. Відтак модель організації суспільства в Англії становила сприятливе середовище для зародження і подальшого розвитку корупції небачених масштабів унаслідок таких обставин:

1) доступ до реалізації владних повноважень гарантувався лише політичній еліті та заможним верствам населення;

2) судова система, що формувалась не за ценою професійності, а на підставі політичного угляду Парламенту, обстоювала у процесуальній площині виключно інтереси влади, яка її сформувала, створюючи фактичну неможливість використання судового захисту від свавілля чиновників населенням країни;

3) механізм акумуляції активів держави ґрунтувався на комерційному осередку суспільства – купцях і підприємцях, яким влада за фінансові асигнування надавала практично необмежені можливості, створюючи ефект диспаритетності у суспільстві;

4) безправність населення створювала запоруки використання підкупу як основної форми взаємодії з органами державної влади задля одержання адміністративних послуг.

Основними методами протидії корупційним проявам у сфері здійснення державно-владних повноважень, як убачається з названих попередньо досліджень Генрі Бректона та Уільяма Блекстона, виступають: упровадження та забезпечення перманентної реалізації принципу рівності суб'єктів права перед законом, тобто інтеграція як системотворного принципу реалізації публічної влади концепції егалітаризму; деконцентрація владних повноважень між ієрархізованими ланками державного механізму (концепція поділу влад, запропонована Шарлем-Луї де Монтеск'є, і праксеологічна форма її функціонування – механізм «стримувань і противаг»); чітка регламентація джерел фінансування інститутів публічної влади (запровадження бюджетного процесу); імплементація моделі незалежної судової системи у призму практичної правореалізації на засадах інструменту превенції девіативних тенденцій, найперше у сфері державного управління; конституціоналізація інтегративного континіуму базових правомочностей громадян, які би гарантували останнім здатність до паритетної з представниками влади участі у процесі правової взаємодії; і що найважливіше – формалізація сутності, форм і наслідків протиправної поведінки носіїв владних повноважень, нереферентно щодо їх статусу.

Висновки. Здійснивши комплексний аналіз історико-правового (парадигмального) та доктринального (концептуального) вимірів трансформації сутнісних ознак і типових форм прояву корупції як комплексного соціального феномена деструктивного типу в межах

політико-правової думки періодів Середньовіччя та раннього Ренесансу, можемо генералізувати одержані нами емпіричні факти у такі конструктивні умовиводи:

– аутентично корупція консолідувала фізичні за морфогенністю явища негативного характеру, які внаслідок компенсації аномічності правової думки античності були інтегровані і у соціально-правовий обіг та використовувались для ідентифікації девіативних процесів, виникнення яких локалізувалось у процесах практичної реалізації державно-владних повноважень;

– в окреслених часових континуумах корупція не набула значення як самостійного соціально-правового явища та рефлексувалась у докумантальних джерелах лише опосередковано, без чіткої акцентуації на розкритті формо-змістовних характеристик останньої;

– позиціонування корупції як негативного явища відбувалась лише у тих випадках і тією мірою, якою цей феномен дисоціювався з вектором функціонування політичних еліт конкретної організації публічної влади, тобто в основному для мінімізації фактору соціального обурення чи з метою усунення політичної конкуренції у боротьбі за владу, однак не в цілях зміцнення державно-правових інститутів чи протекції соціального блага;

– заходи щодо протидії проявам корупції мали виключно репресивний характер, міра ж покарання диктувалась не об'єктивними ознаками проступку, а рівнем абсолютизації влади правителя, на підриг авторитету котрого і спрямовувалось конкретне порушення;

– відсутність спеціалізованих органів щодо протидії корупційним явищам у тогочасній організації публічного апарату зумовлювало концентрацію усього спектру процесуальних повноважень щодо реалізації заходів репресивного характеру як виключної прерогативи правителя та його владного оточення, не залишаючи місця категоріям функціональності, законності, справедливості й системності в алгоритмі антикорупційної процедури.

---

1. Гегель Г. В. Основи філософії права або природне право і державознавство / Г. В. Гегель; пер. з нім. Р. Осадчука і М. Кушніра. – К.: Юніверс, 2000. – 329 с.

2. Хегерманн Д. Карл Великий / Д. Хегерманн. – М.: ТОВ «Видавництво АСТ»: ЗАТ НВП «Єрмак», 2003. – 684 с.

3. Макиавеллі Н. Избранные произведения / Н. Макиавеллі. – М.: Художественная литература, 1982. – 719 с.

4. Heller Sarah-Grace. Essays on the Poetic and Legal Writings of Philippe De Remy and His Son Philippe De Beaumanoir of Thirteenth-Century France. – Edwin Mellen Press. – P. 304.

5. История государства и права средневековой Англии XIII–XV вв.: хрестоматия / сост., ред. и вст. ст. А. А. Тесля. – Хабаровск: Изд-во ДВГУПС, 2006. – 185 с.

6. Истолкования английских законов г. Блекстона / с английского подлинника перевел С. Е. Десницкий при участии А. М. Брянцева. – М.: Университетская типография Н. Новикова. – 1780–1782. – 235 с.

Подоляк-Богачек Э. Б. Особенности социально-правовой рефлексии коррупции в периоды Средневековья и раннего Ренессанса

Изложены обобщения относительно социально-правовой оценки проявлений коррупции, ее тенденций, характерных для периодов Средневековья и раннего Ренессанса как особенностей процессов становления права и государства как самостоятельных институтов в парадигме политико-правовых процессов.

Рассмотрены вопросы формирования эффективной антикоррупционной системы в данный период развития правовой науки. Определены особенности организации социально-правового бытия периодов Средневековья и раннего Ренессанса на основе симбиоза философской мысли, права и религиозных постулатов.

Ключевые слова: коррупция, проявления, противодействие, социально-правовой аспект, профилактика.

Podoliak-Bohachek E. B. Specific features of corruption phenomenon perception in the Medieval's and early Renaissance's social-legal entity

The generalizations on social legal estimates of corruption, trends that represent state of legal sphere of Medieval and Renaissance, social and economic consequences of corruption in society and the basic direction of counteraction to this negative phenomenon were underlined in this article.

The characteristics of the social and legal life of Medieval and Renaissance were determined by total domination of philosophical and religious spheres over traditional forms of modern states governance that ensure proper implementation of control measures in modern society – law, stratification of political forces, preventive and repressive components of the law.

The function of system-building concept of the social system of countries in Medieval and Renaissance is performed by a caste model of society with clear and axiomatic differentiation of potential of each of the castes in the aspect of use of the social benefits. It was underlined that due to the low level of specialization of the law as a complex social institute, the appearance of corruption in the sources of social-politic knowledge of the ancient period is projected through the very foundation of the society itself, so we marked up the essential thesis of different social realms to consolidate corruption as it was perceived by the representatives of antic period.

An effort to produce the specific comparative-functional analysis of the forms and the very understanding of corruption in the antic and modern periods of legal sphere development were made.

Experience of counteracting corruption in different periods of Medieval and Renaissance was consolidated with the chronological-functional criteria and summarized with certain examples of political-legal mechanisms that were supposed to minimize the affect corruption used to have on state itself. Due to the content of historical sources of political-legal thought the restructuration and specification of the public mechanisms were represented in the light of corruption counteraction.

Key words: *corruption, evidence, counteraction, social legal aspect, preventive measures.*

Стаття надійшла 11 листопада 2015 р.

УДК 342.95

В. Ю. Томіна

АНАЛІЗ НОРМАТИВНИХ АКТІВ ТА ПРАКТИКИ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Здійснено аналіз нормативних актів і практики реалізації адміністративно-правового забезпечення аудиторської діяльності в Україні. З'ясовано, що на нинішньому етапі розвитку цієї діяльності належно не здійснено її ефективно адміністративно-правове забезпечення.

Доведено, що для підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення аудиторської діяльності необхідно усунути недосконалість правових актів, зокрема їх законодавчо-правовий, економічний, організаційний і соціальний характер. Обґрунтовано необхідність розробки та затвердження загальних засад державної політики в зазначеній сфері, що, своєю чергою, допоможе чітко визначити шляхи подальшого розвитку аудиторської діяльності.

Ключові слова: *аудиторська діяльність; адміністративно-правове забезпечення; аудитор; аудиторська організація; законодавство.*

Постановка проблеми. Розвиток сфери аудиторської діяльності та її стабільне функціонування безпосередньо пов'язане із рівнем ефективності її адміністративно-правового забезпечення. Стан адміністративно-правового забезпечення аудиторської діяльності в умовах сьогодення пов'язаний із проведенням реформ і вдосконаленням вітчизняного законодавства у вказаній сфері.